

Előszó a magyar kiadáshoz

„There is one social science.”

Jean Tirole

E könyv témája a politikai közgazdaságtan vagy politikai gazdaságtan (*political economy, political economics*). Ezt a fogalmat az idők során sokféle értelemben használták, és olykor úgy tűnhet, hogy a közgazdaságtannak valamiféle alternatív megközelítését vagy „iskoláját” jelöli. Érdemes ezért röviden tisztázni, hogy mi (nem) (politikai) közgazdaságtan.

A közgazdaságtan, mint minden tudomány: nyelv. Elnevez bizonyos jelenségeket a körülöttünk lévő világban, és e nevek segítségével igyekszik leírni és értelmezni azt. A fizika például a folyadék, test, súly és felhajtóerő szavakból olyan roppant hasznos mondatokat készít, mint amilyen Archimédész törvénye.

Mint ahogy egy nyelvben, úgy egy tudományban sem létezhetnek párhuzamosan különböző „iskolák,” amelyek valamilyen alapvető szempontból más-hogy közelítik meg a problémákat. Vagy ugyanazon a nyelven beszélünk, vagy nem.

A közgazdaságtan egy nyelv a társadalmi jelenségek leírására, és a közgazdaságtanon belül nem léteznek iskolák. Nincsenek „neoliberálisok”, akik csak az emberi racionalitásban hisznek, „pszichológiai közgazdászok” akik rájöttek, hogy az embert érzelmek is motiválják, vagy „politikai közgazdászok” akik észrevették, hogy a társadalomban a politika is számít. Ezek a címkék nem iskolákat jelentenek. Ha egyáltalán jelentenek valamit, akkor kutatási területet jelölnek a közgazdaságtanon belül. Minden közgazdász ugyanazt az átfogó nyelvet használja. Aki nem beszél a nyelvet, az nem közgazdász.*

A modern politikai gazdaságtan a közgazdaságtan nyelvét olyan társadalmi kérdések tárgyalására használja, amelyekben szerepet kap a politika. Miért járunk szavazni? Miért olyan az adórendszer, amilyen? Korlátozni kell-e a kampányfinanszírozást? Melyek az „optimális” környezetvédelmi szabványok, ha figyelembe vesszük, hogy ezeknek nemcsak hatékonyaknak, hanem politikai-

* Mellesleg ez visszafelé nem igaz, hiszen például a modern szociológia és politológia jelentős része ugyanazt a nyelvet használja, mint a közgazdaságtan. Amikor korunk egyik legnagyobb közgazdásza, Jean Tirole azt mondta, hogy „Egy társadalomtudomány létezik”, talán túlzott, de elképzelhető, hogy igaza lesz, és a különböző tudományágak nyelvei egyszer tényleg összeolvadnak.

lag megvalósíthatóknak is kell lenniük? A „politikai gazdaságtan” nem azt jelenti, hogy ezeket a kérdéseket valahogy más eszköztárral (pl. más fogalmakkal, kevesebb vagy több matematikával, vagy esetleg Marx nyelvén) közelítjük meg. A közgazdaságtan nyelve adott, csak a kérdések változnak.

Miként minden tudomány, úgy a közgazdaságtan értékének is jelentős része éppen abból ered, hogy közös nyelvet teremt bizonyos kérdések megvitatására. Képzeljük csak el, mennyivel eredményesebben lehet úgy vitatkozni egy repülőgép szárnyának a megfelelő hosszáról, ha minden résztvevő tisztában van a fizika alapjaival! Hasonlóképpen, arról vitázni, hogy mekkora legyen az adókulcs, mennyibe kerüljön a buszbérlet, vagy akár hány minisztérium legyen, sokkal célravezetőbb akkor, ha van egy közös nyelvünk.

A tapasztalat azt mutatja, hogy ha elutasítjuk a közgazdaságtant mint egységes tudományt és nem ismerjük fel, hogy a közös nyelv, amit rendelkezésünkre bocsát, mennyire megkönnyíti társadalmi környezetünk értelmezését és jobbra tételét, ezzel sokat veszíthetünk. Ha viszont hajlandók vagyunk megtanulni és használni ezt a nyelvet, olyan problémákat is megérthetünk és megoldhatunk, amelyeket korábban megközelíthetetlennek hittünk, és olyan kérdésekről is folytathatunk értelmes párbeszédet, ahol korábban mély ideológiai ellentéteket sejtettünk. Erre példa az a nagyszerű könyv, amelyet az olvasó a kezében tart.

Rövid bevezetés az irodalomba

A politikai gazdaságtan által vizsgált kérdések jelentős része alapvető kérdés az emberi társadalmak felépítéséről és irányításáról, és ezek közül sok több száz évre nyúlik vissza. Nem véletlen, hogy Adam Smith korában nem létezett külön közgazdaságtan, és az egész tudományágat „politikai gazdaságtannak” nevezték. (Így lett az egyik legrégebb óta működő és legnagyobb presztízsű szaklap neve *Journal of Political Economy*, noha a közgazdaságtan minden területéről közöl írásokat.) A modern politikai gazdaságtan elmélettörténeti előzményeiről és fejlődéséről részletes leírást ad e könyv 1.5. fejezete.

A modern politikai gazdaságtani kutatások jelentős része azzal foglalkozik, hogy a különböző politikák (pl. gazdaságpolitikai döntések) vagy intézmények (pl. választási rendszer) miért olyanok, amilyenek.* Ennek a megközelítésnek a részletes kifejtését nyújtja Persson és Tabellini (2000) kézikönyve.** Míg a hagyományos közösségi gazdaságtan (public economics) az optimális kormányzati

* Amikor ez nem értelemzavaró, a „politika” kifejezést egyaránt használjuk *politics* (általában a politika) és *policy* (politikai döntés, közpolitika) értelemben.

** Ez a megközelítés jellemző Acemoglu és Robinson (2002) nagy hatású könyvére is, amely egy átfogó elméletet dolgoz ki a demokratikus és autokratikus intézmények kialakulásának magyarázatára.

döntéseket kutatta, a modern megközelítések felismerik, hogy ezeket a döntéseket is emberek hozzák, akik a környezetük és preferenciáik befolyása alatt állnak. Így a hangsúly eltolódott a normatív kérdésektől (mi az optimális döntés) a leíró kérdések felé (miért olyanok a döntések, amilyenek). Természetesen az optimális döntések (pl. optimális adóztatás) vagy intézmények (pl. optimális alkotmány) továbbra is releváns kutatási kérdések, de a politikai gazdaságtan megmutatja, hogy milyen korlátok között érdemes egyáltalán „optimális” döntéseket keresni. Ma már a közösségi gazdaságtan és a politikai gazdaságtan együtt fejlődik, és nagyon kevesen ragaszkodnak hozzá, hogy a kormányzati döntéseknél kizárólag a normatív kérdéseknek van létjogosultságuk.

Sok esetben a politikai rendszer megértése új normatív kérdések tanulmányozását teszi lehetővé. Vizsgálhatjuk például a politikai viselkedés különböző szabályozásának következményeit: mi a hatása annak, ha kötelezővé tesszük a választásokon való részvételt (pl. Börgers, 2004), ha korlátozzuk a kampányfinanszírozást (pl. Coate, 2004; Ujhelyi, 2009), vagy ha korlátozzuk a politikusok újraválaszthatóságát (pl. Besley és Case 1995, lásd még e könyv 3. fejezetét). Ugyanakkor új megvilágításba helyeződnek bizonyos „régik” normatív kérdések is. Például a vállalatok optimális adóztatásának problémája másként merül fel, hogyha ennek egyik következményeként a vállalatok erőforrásokat fognak fordítani a törvényhozás befolyásolására vagy az adóellenőrök lefizetésére. Ily módon a politikai gazdaságtan egy új, friss kiindulóponttal szolgálhat a közösségi gazdaságtanhoz és az optimális közpolitikák tanulmányozásához. E könyv 3. fejezetében például Besley felír egy modellt, amelyben megmutatja, hogy bizonyos közpolitikai döntések értelmezhetők úgy, mint amelyekkel a hivatalban lévő politikus jelezni próbálja a választók számára, hogy ő egy „jó minőségű” politikus. Ez a megközelítés tehát magyarázatot nyújthat bizonyos közpolitikákra. Ezzel egy időben következményekkel bír más közpolitikákra vonatkozóan is, hiszen a modell segítségével elemezhető az újraválaszthatóság korlátozásának hatása (a nem újraválasztható politikusnak nem áll érdekében jelezni). A felírt modell tehát egyszerre alkalmas leíró és normatív kérdések tárgyalására.

Ideális esetben rendelkezésünkre állna egy átfogó modell, amelyikkel a gazdasági és politikai kimenetek egyaránt magyarázhatók lennének. Elvileg elképzelhető, hogy az egyéni preferenciákból, a termelésre és a politikai részvételre rendelkezésre álló lehetőségekből (technológiákból), és esetleg néhány történelmileg adott intézményből levezethetők legyenek mind a gazdasági kimenetek, mind pedig az, hogy kiből lesznek politikai döntéshozók és ők milyen politikákat választanak. Ez a megközelítés, amelynek irodalmáról Merlo (2006) ad kiváló összefoglalást, tulajdonképpen kibővíti a közgazdaságtan hagyományos általános egyensúly elméletét egy részletes politikai modellel (egyfajta „általános általános egyensúly”). Bár egy mindent átfogó modell

kidolgozása természetesen lehetetlen, ebből a megközelítésből egyértelműen következik az igény, hogy minél részletesebben megértsük a politikai rendszer egyes szeleteinek működését. Az utóbbi két évtizedben különösen sokat megtudtunk például a választási részvételtől [ennek összefoglalását lásd pl. Feddersen (2004) cikkében] és az érdekcsoportok (lobbik) viselkedéséről [lásd Grossman és Helpman (2002) kézikönyvét].

Eszköztárát tekintve a modern politikai gazdaságtan elsősorban játékelméleti modelleket használ. A piacokkal ellentétben a politikában szinte minden döntési helyzetben stratégiai gondolkodású szereplők állnak egymással kölcsönhatásban (gondoljunk csak a választásokon versenyző politikusokra), így a játékelmélet használata megkerülhetetlen. E könyv nagy része a játékelméletben nem jártas olvasó számára is követhető, a játékelméleti alapok leírása pedig megtalálható pl. Gibbons (2005) kiváló könyvében.

A politikai gazdaságtan érdekes megkülönböztető jegye néhány más területhez képest az elmélet és az empiria szoros kapcsolata. Ezen a területen az elméleti modellekkel szemben standard elvárás, hogy vagy tesztelhetők legyenek, vagy legalább is kellő figyelmet fordítsanak a valóságban megfigyelhető intézményi részletekre és politikai folyamatokra.* Hasonlóképpen általában az empirikus tanulmányoknak is világos elméleti gyökerekkel kell rendelkezniük.** Az elmélet és empiria szoros kapcsolatát a politikai gazdaságtanban jól szemlélteti ez a könyv és általában Besley munkái. A szerző elsőrangú alkalmazott elmélész, aki pl. Stephen Coate-tal együtt elsőként dolgozta ki a polgárjelölt (*citizen candidate*) modellt, amelyben a politikus személye nem eleve adott, hanem ugyanabból a népességből kerül kiválasztásra, mint a szavazók. Besley ugyanakkor rendszeresen publikál empirikus cikkeket is, lásd például a Besley és Case (2003) összefoglaló cikket és az abban szereplő hivatkozásokat az intézmények közpolitikai hatásairól. Bár ez a könyv elsősorban elméleti, adatokkal és empirikus tényekkel motiválja a modelljeit, és nagy hangsúlyt fektet a tesztelhető eredményekre.

* Ez az igény kevésbé jellemző a modern politikai gazdaságtan közvetlen előzményének tekinthető térbeli szavazáseméletre (*spatial theory of voting*) vagy a társadalmi választások elméletére (*social choice*). Ezeknek a területeknek az áttekintése megtalálható Austen-Smith és Banks (1999) kézikönyvében.

** Egy időben nagy számban születtek olyan tisztán empirikus, országos szintű adatokat használó tanulmányok, amelyek különböző intézmények hatását vizsgálták a jövedelemre vagy a gazdasági növekedésre. Ezek közül a tudományos világon kívül is nagy hatásuk volt és van például a korrupció okait és következményeit vizsgáló cikkeknek és a különböző intézetek (pl. Transparency International) által gyártott korrupciós indexeknek. Miként Besley azt az 1. fejezetben megemlíti, ezek a kutatások sok érdekes összefüggést találtak az adatokban, de sokszor nem világos, hogy az eredmények pontosan mit jelentenek. Ennek egyik oka az identifikáció problémája (valóban sikerült-e elszigetelni a korrupció hatását például a gazdasági növekedésre, vagy esetleg valamilyen más tényező okozza a kapcsolatot), a másik egyszerűen az, hogy a korrupció nehezen mérhető és a széles körben használt indexeket gyakran félreértelmezik (erről bővebben lásd Donchev és Ujhelyi, 2010).

Az utóbbi években a modern közgazdaságtan jelenléte erősödött Magyarországon. Ebben fontos szerepet játszanak azok a könyvfordítások, amelyek az oktatók, diákok és a szélesebb közönség figyelmét felhívják néhány fontos alaplámra, illetve számukra elérhetővé teszik azokat. Bízom benne, hogy ez a könyv sokak számára nyújthat bepillantást a modern politikai gazdaságtan lenyűgöző kérdéseibe, és hogy a közgazdasági műveltség növelésén keresztül növelheti mindannyiunk jólétét.

Ujhelyi Gergely
a Houstoni Egyetem közgazdaságtan tanszékének adjunktusa

Hivatkozások

Acemoglu, D. – J. A. Robinson (2006): *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*, Cambridge University Press.

Austen-Smith, D. – J. Banks (1999): *Positive Political Theory I*, The University of Michigan Press.

Besley, T. – A. Case (2003): *Political Institutions and Policy Choices: Evidence from the United States*, *Journal of Economic Literature* 41, 7–73.

Börgers, T. (2004): *Costly Voting*, *American Economic Review* 94(1) 57–66.

Coate, S. (2004): *Pareto-Improving Campaign Finance Policy*, *American Economic Review* 94(3), 628–655.

Donchev, D. – Ujhelyi, G. (2010): *What do corruption indices measure?*, kézirat, University of Houston.

Feddersen, T. J. (2004): *Rational Choice Theory and the Paradox of Not Voting*, *Journal of Economic Perspectives* 18, 99–112.

Gibbons, R. (2005): *Bevezetés a játékelméletbe*, Nemzeti Tankönyvkiadó.

Grossman, G. M. – E. Helpman (2001): *Special Interest Politics*, MIT Press.

Merlo, A. (2006): *Whither Political Economy? Theories, Facts and Issues*, in: R. Blundell, W. Newey és T. Persson (szerk.), *Advances in Economics and Econometrics, Theory and Applications: Ninth World Congress of the Econometric Society, Vol. I*, 381–421, Cambridge University Press. A kibővített változat letölthető innen: <http://www.ssc.upenn.edu/~merloa>.

Persson, T. – G. Tabellini (2002): *Political Economics: Explaining Economic Policy*, MIT Press.

Ujhelyi, G. (2009): *Campaign Finance Regulation with Competing Interest Groups*, *Journal of Public Economics* 93(3-4), 373–391.